

Prof. dr hab. Teresa Chynczewska-Hennel
02-835 Warszawa, ul. Elegancka 21, tel. 22 648-38-78

Kierownik Katedry Historii Nowożytnej
Instytut Historii i Nauk Politycznych
Wydział Historyczno-Socjologiczny
Uniwersytet w Białymstoku
15-420 Białystok, Pl. Uniwersytecki 1

Warszawa, 19 X 2015 r.

Recenzja dorobku habilitacyjnego Dra Jana Stradomskiego,
adiunkta Instytutu Filologii Słowiańskiej UJ

Pan Doktor Jan Stradomski od roku 2002, po otrzymaniu dyplomu doktora nauk humanistycznych, wydanego przez Radę Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego do chwili obecnej jest pracownikiem naukowym Instytutu Filologii Słowiańskiej UJ. Od roku 2005 zatrudniony jest na stanowisku adiunkta.

1. Ocena osiągnięć naukowych dra Jana Stradomskiego, zgodnie z wymogami wynikającymi z art.16 ustawy 2 z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz.595 ze zm.)

Przedstawiona do oceny monografia Habilitanta to książka wydana w ramach Krakowsko – Wileńskich Studiów Slawistycznych, Seria poświęcona starożytnościom słowiańskim, t. 10, Kraków 2014 pod tytułem *Rękopisy i teksty. Studia nad cerkiewnosłowiańską kulturą literacką Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej do końca XVI w.*

Część tekstów zawartych w monografii była opublikowana w postaci artykułów w różnych czasopismach i pracach zbiorowych (wykaz w Załączniku nr 2, IV B Autoreferatu Habilitanta). W rozprawie habilitacyjnej zostały one uaktualnione i dostosowane do potrzeb zwartej monografii.

Powyższa pozycja zawarta jest na 368 stronach (ostatnia bez numeracji) i składa się z Wprowadzenia, dziewięciu rozdziałów (bez numeracji), Zakończenia, streszczeń w językach

T. Ch.

rosyjskim i angielskim, Wykazu skrótów, Bibliografii, Wykazu sygnatur rękopisów, Incipitarius, Wykazu tytułów i nazw własnych rękopisów, Indeksu osób i nazw etnicznych, Indeksu nazw geograficznych i etnicznych.

Doktor Jan Stradomski stwierdził we wstępie swej książki, iż jednym z motywów, które przyczyniły się do jej powstania jest fakt, iż mimo istnienia pokaźnych w Polsce rękopisów cyrylickich, fakt ich istnienia budzi sporo zdziwienia i to nawet, można dodać, wśród niektórych naukowców. Dzieje się tak dlatego, ponieważ ciągle jeszcze (w PRL raczej planowo) wypiera się istnienie silnej i znaczącej prawosławnej kultury ruskiej w I Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Całkowicie ma rację Autor, gdy pisze: „Odrzucona przez luminarzy polskiej kultury narodowej dawna tradycja ruska (w tym również tradycja piśmiennicza) została skwapliwie zagospodarowana przez Moskwę, która śmiało sięgnęła nie tylko do spuścizny Bizancjum, Rusi Kijowskiej, Wielkiego Nowogrodu czy Rusi Halicko – Wołyńskiej, ale też prawosławia litewskiego (określanego jako <<zachodnioruskie>>), uznając je za swoje własne dziedzictwo i zacierając pamięć o ich udziale w historii kultury innego, niż <<wielkoruskie>>, państwa.

Rosja zbudowała swoją własną wizję historii i w takim subiektywnym ujęciu przekazała je światu” (s.9-10). Niestety, o prawdziwości tej opinii mogłam się przekonać nie raz, ostatnio podczas Międzynarodowej Konferencji poświęconej 400-leciu Akademii Kijowsko – Mohylańskiej.

Dlatego dobrze się stało, iż Habilitant podjął badania nad rękopiśmienną spuścizną piśmiennictwa cerkiewnosłowiańskiego przechowywaną w zbiorach bibliotek, muzeów i prywatnych kolekcjach w Polsce. Wśród tych rękopisów dominują kodeksy o charakterze liturgicznym, księgi służące administrowaniu wspólnotami klasztornymi i diecezjalnymi.

W pierwszym rozdziale poruszył Autor tematykę prawosławnej tradycji piśmienniczej jako składnika kultury literackiej Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego w kontekście systemu literatury cerkiewnosłowiańskiej. Dr Stradomski powtórzył niektóre argumenty zawarte w części wstępnej, co nie jest zarzutem, bowiem uznał jako konieczne przypomnienie związków Polski z Rusią Kijowską w okresie wcześniejszym, aniżeli zostało to określone w tytule jego rozprawy. Autor pozostaje pod sporym wpływem między innymi modelu utworzonego przez Riccardo Picchio dla określenia świata słowiańskiego chrześcijaństwa – jako Slavia Romana i Slavia Orthodoxa. W tych interesujących rozważaniach warto może przedyskutować tezy uczonego ukraińskiego Ihora Skoczylasa, który proponuje dołączenie trzeciego komponentu do modelu – Slavia Unita.

Jan Stradomski pisze między innymi o zmiennych granicach politycznych poszczególnych państw i w związku z tym zmiennych modeli cywilizacyjnych. Te interesujące rozważania współbrzmia z równie ciekawymi obserwacjami cytowanego wyżej historyka i

T. 22-4

Andrzeja Gila, autorów niedawno wydanej książki *Kościół Wschodnie w państwie polsko – litewskim w procesie przemian i adaptacji: Metropolia Kijowska w latach 1458-1795* (Wydawnictwo Instytutu Europy Środkowo – Wschodniej, Lublin – Lwów 2014). Autorzy posłużyli się pojęciem dobrze znanym historiografii zachodniej (R.M. Downs, D. Stea, E. Said), a mianowicie aspektem tak zwanej „geografii mentalnej”. Chodzi tu przede wszystkim o to, iż nasze wyobrażenia o świecie i przestrzeni geograficznej kształtowane są za pośrednictwem map danego obszaru, natomiast dawniej ludzie inaczej rozumieli i wyobrażali sobie terytorium, na którym mieszkali. Książka ukazała się jednocześnie z omawianą tutaj rozprawą habilitacyjną, nie mogła więc zostać uwzględniona.

Dr Stradomski przypomniał istnienie dwóch tradycji języka cerkiewnosłowiańskiego w dorobku piśmiennictwa dawnej Rusi – tradycję cyrylometodejską oraz tradycję staroruską, kijowską. Zwrócił uwagę na warstwę pośredniczącą i konglomerat tradycji własnej oraz południowosłowiańskiej. Obszernie opisał piśmiennictwo Starej Rusi i literaturę cerkiewną w państwie polsko – litewskim a następnie jej charakter w XIV - XVI wieku, związany z drugim wpływem południowosłowiańskim. Kolejne ważne podrozdziały pracy dotyczą kwestii migracji twórców i tekstów pomiędzy Bałkanami a Rusią ze szczególnymi relacjami z Górą Athos.

Następny rozdział poświęcony jest „nauczycielom języka słowiańskiego” – świętym Cyrylowi i Metodemu, ich śladom w rękopisach cerkiewnych w Polsce a kolejny komentarzom do Ewangelii Teofila Ochrydzkiego (na s. 85 – porównanie różnych wersji). W czwartym rozdziale poruszył Autor niebagatelny problem „ksiąg zakazanych” na gruncie Kościoła Wschodniego. Odnalezione teksty kodeksów stanowią *novum* na gruncie polskiej literatury naukowej.

Kolejne fragmenty książki dotyczą pism apokaliptycznych i eschatologicznych prawosławnych Słowian, bizantyńsko – słowiańskich tekstów przeciwko mesalianom – bogomiłom oraz grecko – słowiańskiej polemice z Kościołem łacińskim. Polemika międzywyznaniowa łączona jest przede wszystkim z okresem po zawarciu unii brzeskiej a tymczasem Autor świetnie przypomina, iż ta grecko – łacińska polemika religijna miała w istocie swój początek dawniej, zanim doszło do wielkiego rozłamu 1054 roku. W następnej kolejności znalazły swe miejsca: typikon Świętej Góry Athos oraz opis peregrynacji do Ziemi Świętej mnicha Daniela.

W zakończeniu pracy Jan Stradomski ze sporą dozą skromności pisze o potrzebie badań zakrojonych na szerszą skalę, ale to co sam odnalazł i przeanalizował stanowi ogromny krok w nie tylko literaturoznawstwie ale z całym przekonaniem uważam – w dotychczasowej historiografii. Takie utwory, jak *Komentowana Ewangelia* Teofilakta Ochrydzkiego, *Komentowana Apokalipsa* Andrzeja z Cezarei, część kopii homilii Klemensa Ochrydzkiego -

T.Ch-H.

świadczą o rozległych kontaktach z innymi Słowianami, Grekami a także z tradycją łacińską. W tym miejscu nasuwa się pewna paralela w obserwacjach Konrada Kuczary dotyczących roli Greków w Kościołach Wschodnich w dawnej Rzeczypospolitej.

Doktor Stradomski prześledził skrupulatnie drogi migracji tekstów w systemie literatury cerkiewnosłowiańskiej. Większość z rękopisów, jego zdaniem, ma cechy wiążące je z ziemiami południowo i zachodnioruskimi (*Korczma z Dzikowa*, *Żywot Andrzeja Jurodiwego*; *Peregrynacja Daniela Korsuńskiego*). Znalazły się także przykłady świadczące o związkach z tradycją mołdawsko-wołoską i bałkańską. Te ważne badania wkomponowują się doskonale we współczesne zainteresowanie uczonych różnych dyscyplin naukowych tak zwaną komunikacją społeczną, drogą rozchodzenia się informacji, wątkami szczególnego zainteresowania ludzi nauki, kultury i religii. Dobrym przykładem jest tu książka Kazimierza Maliszewskiego, *Komunikacja społeczna w kulturze staropolskiej. Studia z dziejów kształtowania się form i treści społecznego przekazu w Rzeczypospolitej szlacheckiej* (Toruń 2001). Warto może dodać, iż przynajmniej jeden z elementów charakterystycznych dla komunikowania się między ludźmi to „wymiana” znaczeń i symboli czytelnych w danej epoce i konkretnym środowisku. I właśnie ten wątek w rozważaniach Habilitanta jest uwidoczniiony wyraźnie.

Autor wykorzystał manuskrypty znajdujące się w wielu archiwach i bibliotekach poza Polską (Wykaz sygnatur rękopisów - s.333-340) a także z imponującej literatury przedmiotu (Bibliografia – s. 295-331).

Należy jeszcze raz podkreślić, iż w swych poszukiwaniach badawczych, Habilitant odnalazł teksty, które nie zostały dotychczas odnotowane przez katalogi i repertoria: *Z ksiąg czterech patriarchów, w którym jest słowo o tym, jak Jana Złotoustego i Cyryla Filozofa [Aleksandryjskiego] pogodziła Przeczysta [Bogurodzica] w raju; Słowo wielce mądrego Salomona o poganach; Proroctwo o Chrystusie w bałwochwalczej świątyni helleńskiego boga Apolla.*

Dopełnieniem świadczącym o rozległości zainteresowań naukowych Habilitanta stanowią jego inne publikacje. Zainteresowania badawcze Doktora Stradomskiego skupiają się wokół paleoslawistyki (kodykologii, tekstologii i paleografii), zagadnień powiązanych z literacką i duchową kulturą prawosławnych Słowian na Bałkanach i obecnością tej kultury na terenach Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego a po unii lubelskiej i Rzeczypospolitej.

Zainteresowania swe Pan Stradomski rozwijał dzięki rocznemu stypendium na Uniwersytecie im. Klemensa Ochrydzkiego w Sofii (w roku akademickim 1995/1996). Pracował wówczas w ramach specjalizacji z literatury starobułgarskiej, pod kierunkiem doc. dr Klimentyny Iwanowej. Praca magisterska zapoczątkowana na Uniwersytecie Sofijskim

T. 12-H.

ukończona została pod kierunkiem prof. Aleksandra Naumowa w Uniwersytecie Jagiellońskim. Tytuł pracy – *Pochwalne słowo Grzegorza Camblaka ku czci ojców na soborze w Konstancji*.

W oparciu o rozprawę doktorską (grant promotorski KBN MNiSW) *Balkany w piśmiennictwie polemicznym I Rzeczypospolitej* Doktor Stradomski przygotował do druku książkę pod tytułem: *Spory o „wiarę grecką” w dawnej Rzeczypospolitej* (Kraków 2003). Powyższa pozycja spotkała się z bardzo dobrym przyjęciem także środowiska historyków, jest często przywoływana i cytowana w wielu pracach naukowych. Miałam okazję wyrazić swą pozytywną opinię na jej temat. Czynie to w różnych swoich publikacjach i wystąpieniach konferencyjnych. Jest ona także omówiona przez mnie w zbiorowym ujęciu prac poświęconych zagadnieniom prawosławia w dawnej Rzeczypospolitej w specjalnym numerze Krakowsko – Wileńskich Studiów Sławistycznych dedykowanych Profesorowi Aleksandrowi Naumowowi.

Nie wchodząc w szczegółową opinię na temat *Sporów o wiarę* pióra Dr Stradomskiego, trzeba zaznaczyć, iż jego studium stanowi bezsprzecznie bardzo ważne ujęcie w fundamentalnej dyskusji jaka miała miejsce w okresie I Rzeczypospolitej, toczonej w językach polskim i ruskim po unii brzeskiej. Jak bardzo to aktualna tematyka, nie trzeba przekonywać.

Po publikacji książki nastąpiła seria artykułów na ten temat. Do niezwykle ciekawej publikacji zaliczyć wypadnie artykuł: *Postanowienia hadziackie w świetle katolicko – unicko – prawosławnej polemiki religijnej XVI-XVII wieku* (2008). Następnie tematyka badawcza Doktora Stradomskiego poszła w innym kierunku i ogniskowała się wokół tematów podejmowanych wcześniej. Wpływ na tę drogę miało bez wątpienia uczestnictwo w projektach badawczych MNiSW oraz NCN na temat specyfiki cyrylickich ksiąg liturgicznych w państwie polsko – litewskim do końca XVI wieku i hagiografii i homiletyki w rękopisach cyrylickich w Polsce. Kontynuował jednocześnie badania nad zabytkami literatury starobułgarskiej, czego efektem jest kolejna seria artykułów (*Kult Czterdziestu Męczenników z Sebasty w tradycji literackiej prawosławnych Słowian; Literacka, polityczna i cerkiewna działalność Prawosławnego metropolity kijowskiego Grzegorza Camblaka w świetle współczesnych mu źródeł; Twórczość hagiograficzna metropolity kijowskiego Grzegorza Camblaka w kontekście południowosłowiańskiej literatury XIV-XV w.*).

W 2007 roku Habilitant rozpoczął nowy cykl badań tekstologicznych i kodykologicznych. Wyniki swej pracy publikował w monografiach zbiorowych i czasopismach naukowych oraz ogłaszał w czasie konferencji naukowych. Badaniami tymi zajmuje się do chwili obecnej. Rozszerza swe studia nad działalnością piśmienniczą Klemensa Ochrydzkiego oraz opisem Kodeksu z Bonarówki (BN 12245 III).

W sumie Habilitant jest autorem kilkudziesięciu publikacji naukowych, w tym odnotowanych w Web of Science/ERIH. Po doktoracie widoczny jest zdecydowany postęp i w

T.A.-H.

sposób znaczący podejmowania innej tematyki aniżeli wcześniejsza. Do tego należy jeszcze dołączyć edycje tekstów źródłowych (*Cyryl i Metody w piśmiennictwie staropolskim*, wybór, wstęp i komentarze, [w:] *Święci Konstantyn – Cyryl i Metody. Patroni Wschodu i Zachodu*, T.I, *Apostołowie Słowian w dawnej Europie*, pod red. A.Naumowa W.Waleckiego, Kraków 2013 oraz *Teksty Hipacego Pocieja i Kliryka z Ostrogu*, [w:] A. Naumow, *Domus divisa. Studia nad literaturą ruska w I Rzeczypospolitej*, Kraków 2002).

Przekłady tekstów źródłowych oraz opracowania zbiorów i katalogów zbiorów dokonane przez Doktora Stradomskiego wzbogacają znacznie jego dorobek naukowy. Jeśli wolno mi na słowo krytyki, to niestety słabszym punktem jest dość skromna liczba recenzji naukowych Habilitanta a przecież już wkrótce, o czym jestem przekonana, będzie zapraszany do grona recenzentckiego. Na plus należy zaliczyć recenzowanie jednego międzynarodowego projektu badawczego nr 2/0141/14.

Mimo tej niewielkiej krytyki z mojej strony, całość osiągnięć naukowych Doktora Jana Stradomskiego oceniam bardzo wysoko. Jako historyk z całkowitym przekonaniem uważam prace Pana Doktora Jana Stradomskiego za dojrzałe, samodzielne, godne prawdziwego uczonego.

2. Ocena „istotnej aktywności naukowej”

Nie raz osobiście mogłam się przekonać o ogromnej aktywności Habilitanta, ponieważ miałam okazję uczestniczyć w wielu konferencjach naukowych w których brał on udział, jako referent i jako współorganizator lub główny organizator. Tytułem przykładu pragnę wymienić znakomicie zorganizowaną Międzynarodową Konferencję na temat: *Zbrojne i ideologiczne konflikty w dawnym piśmiennictwie Słowian i ich echa w nowszej kulturze*, która odbyła się w Nowym Sączu, 22-24 czerwca 2015 roku. Brali w niej udział filolodzy, historycy, literaturoznawcy z wielu krajów: Polski, Bułgarii, Włoch i Rosji. Badacze toczyli interesujące dyskusje wokół sporów i konfliktów, których echa są uchwytne do dziś. Tak na przykład oceny powstania Chmielnickiego przekładają się na wiele aktualnych problemów w sferze nie tylko, niestety naukowych rozważań. Konferencja ta jest kolejną z serii *Galicyjskich Spotkań*, które zawdzięczamy pomysłowi i inicjatorowi Pana Doktora Stradomskiego. Rozmawiałam z wieloma uczestnikami tych spotkań, którzy z ogromnym uznaniem odnoszą się tak do samej inicjatywy, jak również w odniesieniu *stricto* do meritum konferencyjnych referatów.

Zdolności organizacyjne Habilitanta zasługują na pochwałę, doświadczenia w tym zakresie nabywał przez wiele lat będąc jeszcze w czasach studenckich organizatorem

T.Ch-H

międzynarodowych studenckich konferencji naukowych i pełniąc funkcje wiceprzewodniczącego i przewodniczącego Kola Naukowego Sławistów im. Tadeusza Lehra – Spławińskiego przy IFS UJ.

Dr Stradomski jest także sekretarzem i redaktorem naukowym serii „Krakowsko – Wileńskie Studia Sławistyczne. Seria poświęcona starożytnościom słowiańskim”. Jest również członkiem Centrum Badań nad Historią i kulturą Basenu Morza Śródziemnego i Europy Południowo – Wschodniej im. profesora Waldemara Cerana w Łodzi.

Należy także zwrócić uwagę na wykonaną przez Habilitanta na zamówienie Biblioteki Jagiellońskiej identyfikacji typologicznej i opisu nowo nabytych przez tę Bibliotekę rękopisów cyrylickich (BJ Przyb.548/07). Habilitant uczestniczył w stażach zagranicznych w ośrodkach naukowych i akademickich (Uniwersytet w Sofii 2015, Seminarium w Trjawnie - 2010, wyjazdy naukowo – badawcze: Sofia – Płowdiw - 2007, Sofia - 2005). Były to pobyty na ogół kilkutygodniowe.

Doktor Stradomski prowadzi zajęcia dydaktyczne przewidziane programem studiów w swej macierzystej placówce, ponadto wykłada w Katedrze Porównawczych Studiów Cywilizacji UJ. W semestralnych, anonimowych ankietach oceny prowadzonych zajęć uzyskują bardzo wysokie notowania. Za działalność dydaktyczną Dr Stradomski otrzymał dwie nagrody III stopnia Rektora UJ w latach 2013 i 2014. Udziela się także społecznie, brał udział wraz ze studentami w realizacji Festiwalu Nauki UJ w roku 2011 a także uczestniczył w opracowaniu informatora dla kandydatów na studia, który ukazał się jako publikacja (Kraków 2004).

Był recenzentem dwóch prac magisterskich i dwóch prac licencjackich. Służy też pomocą dydaktyczno - naukową kolegom zagranicznym. W roku 2003 mieliśmy okazję konsultować z Panem Doktorem badania Walerego Zemy z Kijowa (IH NANU), ja z ramienia Instytutu Historii PAN w Warszawie, Dr Stradomski z UJ.

Uczestniczy Habilitant w dwóch zespołowych projektach badawczych: *Recepcja piśmiennictwa oraz literatury ludowej kręgu Slavia Orthodoxa w Polsce – historia i bibliografia twórczości przekładowej* - projekt badawczy NCN w ramach konkursu SONATA BIS 1, panel HS (realizowany w Centrum Ceraneum w Uniwersytecie Łódzkim pod kierunkiem dr. Ivana Pietрова w latach 2012 - 2017) oraz *Kultura Pierwszej Rzeczypospolitej w dialogu z Europą: hermeneutyka wartości* – projekt badawczy NCN w ramach Narodowego Programu rozwoju Humanistyki – moduł badawczy 1. 1 (realizowany przez Instytut Badań Interdyscyplinarnych „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem prof. dr hab. Aliny Nowickiej - Jeżowej).

T.Ch-14.

Doktor Jan Stradomski uzyskał wiele nagród, przypomnieć wypadnie nagrody rektorskie za działalność organizacyjną i dydaktyczną (Nagrody Zespołowe III stopnia Rektora UJ w latach 2013/2014 i 20014/2015); za osiągnięcia w pracy naukowej w latach 2010/2011 oraz 2011/2012; oraz nagrodę Prezesa Rady Ministrów RP za „wyróżnioną rozprawę doktorską”.

Pragnę wyrazić moją jednoznaczną opinię w odniesieniu do aktywności Doktora Jana Stradomskiego na polu naukowym, dydaktycznym i organizacyjnym – uważam ją za doskonałą.

W związku z powyższym, uważam z całym przekonaniem, iż Dr Jan Stradomski spełnia wszystkie wymagania stawiane habilitantowi w celu uzyskania stopnia doktora habilitowanego w świetle obowiązującej Ustawy zawartej w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196, poz.1165).

